

Петро Дужий

ГЕНЕРАЛ
ТАРАС
ЧУПРИНКА

Петро Дужий

ГЕНЕРАЛ
ТАРАС
ЧУПРИНКА

аОЦИФРУВАННЯ
аіКНИГ (1-иигI-опп.сопп)

Петро Дужий
ГЕНЕРАЛ

ТАРАС ЧУПРИНКА (Нариси про Романа Шухевича — Головного
Командира УПА)

Оця збірка нарисів про Романа Шухевича присвячена світлій пам'яті Національного Героя України, котрий для її державно-суверенного існування віддав свій труд і життя. Збірка приурочена до 90-літніх роковин від дня народження генерала, які припадають у цьому — 1997 — році.

Публікація розрахована на найширші читацькі кола.

ІЗВК 966-762-01-Х

© „Галицька Видавнича Спілка⁴⁴, 1997

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Дев'ятдесят років минає від народження Головнокомандувача Української Повстанської Армії — генерала „Тараса Чупринки”, а незабаром і півстоліття від дня його трагічної смерті наблизиться.

Нині між живими залишилося лише кілька осіб, котрі добре знали Головного Командира, а прізвища яких поміщені у переліку керівництва Воюючої України. Наймолодшому з них виповнилося 76 років.

Стислий біографічний нарис про Романа Шухевича написав його наступник — Провідник ОУН на Рідних Землях і Командир УПА Василь Кук — полковник УПА „Коваль” (у 1950 — 1954 рр.).

Щд керівництвом Романа Шухевича, в час наймо-гутнішого розмаху національно-визвольної боротьби, перебував і автор обширного ескізного нарису про Провідника революційної ОУН п.н. „Степан Бандера — символ нації” (у двох частинах — 576 сторінок) Петро Дужий — член Головного Проводу ОУН на Рідних Землях, референт пропаганди і головний редактор офіційного видання Проводу ОУН „Ідея і Чин”. Будучи тривалий час у контактах із Провідником і Командиром, П. Дужий відчуває обов'язок написати велику за обсягом працю про нього „Роман Шухевич — політик, воїн, громадянин”.

Минуть роки, а наші нащадки продовжуватимуть дослідницькі праці і писатимуть монографії та епопеї про національно-визвольну боротьбу українською народом, яка в сорокових роках набрала найбільшої інтенсивнос-ти, з'являтимуться літературні, мистецькі й музичні

твори про той усенародній рух і про його учасників, а передовсім про Національного Героя — Командира Романа Шухевича.

Немає сумніву, що вже тепер за сприяння та благодійної підтримки наших громадян — звеличників національно-визвольної боротьби й шанувальників Головнокомандувача УПА, щойно названа праця вийде з друку, а поки що пропонуємо Шановним Читачам лише частину нарисів про Романа Шухевича п. н. „Генерал Тарас Чупртка”.

У цих нарисах про Романа Шухевича, а передовсім у більшій праці, що саме тепер готується до друку, Читач знайде вперше інформації про деякі епізоди боротьби ОУН — УПА — УГВР, які досі у друкованих виданнях ще не висвітлювано.

ЛЮДИНА ВИНЯТКОВОГО ГАРТУ

(Штрихи до політичного портрету Романа Шухевича)

Напевне, ні в кого не викликає сумніву те, що на процес становлення і формування політичного світогляду Романа Шухевича вплинуло його походження зі славетної родини Шухевичів, з якої вийшли особистості надзвичайного таланту й особливої відданості українській національній справі. Для прикладу годилося б згадати визначного громадського діяча, етнографа, педагога й публіциста Володимира Шухевича, а також громадського та військового діяча, славнозвісного оборонця у судових політичних процесах УВО й ОУН, адвоката доктора Степана Шухевича.

Є свідчення про те, що чотирнадцятирічний гімназист Роман Шухевич 1921 року нераз зустрічався у Львові, в помешканні своєї бабусі Терміни Шухевич, з Командантом Української Військової Організації (УВО) полковником Євгеном Коновальцем, який у тому році прибув з-за кордону. Ясна річ, що, зважаючи на вікову різницю (Шухевичеві було 16 років), між ними не могли тоді точитися якісь дуже важливі, засекречені розмови, але молодий гімназист уже міг знати і напевно знав, хто такий Коно-валець, повинен був чути в розмовах старших, яку роль він відіграв в організації українських збройних сил. Можна здогадуватися, що полковник припав юнакові до вподоби, оскільки молодим хлопцям військовики завжди імпонують. Чи не тоді саме запала в душу гімназиста та спасенна іскорка, яка згодом запалала незгасним полум'ям безмежної відданості Україні й спричинила те, що Роман Шухевич через чотири роки після зустрічей із

полковником Коновальцем став членом УВО, одним із найвидатніших її бойовиків, а військова професія полонила хлопця і була особливою в його наповненому глибоким змістом житті?

Проте, стежачи за діяльністю Євгена Коновальця — полковника армії УНР і Романа Шухевича — генерала УПА „Тараса Чупринки” — отже, військовиків високого рангу — переконаємося, що пріоритетними для них були однак політичні питання.

Треба погодитися з думкою, що на становлення політичних поглядів Романа Шухевича та на його ранню участь у національно-визвольному русі мали великий, можна сказати, переважаючий вплив і події Першої світової війни та революції, і відродження української державної самостійності й нещадна боротьба з ворожими навалами. Знавці людської психіки стверджують, що будь-які факти, а також особливі та надзвичайні події люди зрілого віку сприймають здебільшого розумом, а діти й підлітки — серцем і душею. Таке сприйняття залишає у них незатертий слід; що в майбутньому може стати спонукальним фактором, внутрішнім поштовхом до діяльності, до боротьби за торжество високих ідеалів.

Надзвичайними подіями в нашому минулому були фронтові акції Першої світової війни на наших землях, революція 1917 року, що своїми могутніми ударами валила ненависну російську імперію, визвольні змагання українського народу, а зокрема Листопадовий Зрив на західноукраїнських землях, запекла боротьба з ворожими загарбниками... Всі ці події викликали в душах і серцях юнацтва прагнення чинити опір ворогам України. За таких умов діти й підлітки дуже скоро дорослішали, вони мужніли, подумки рвалися до боротьби, очима своєї уяви бачили себе в лавах борців проти зла. Саме тому до лав Української Військової Організації, а згодом Організації

Українських Націоналістів вступали насамперед люди молодого віку — ентузіясти, патріоти, завзятці. У середовищі завзятців ріс і Роман Шухевич. Пристрасна відданість українській національній ідеї, наполегливість і непохитність, енергійність і дієвість, запал і бадьорість — характерні риси Романа Шухевича від ранніх літ до дня його загибелі.

Треба також підкреслити, що побіч Романа Шухевича виростала ціла плеяда його ровесників — школярів і юнаків, які серцем і душею сприйняли славу й трагічну долю української нації. Імена їх закарбовані на сторінках історії України; більшість із них загинула на фронтах національно-визвольної боротьби. Багато хто з них ішов опліч з Романом Шухевичем. Школярами-підлітками його літ у згадані роки були Зенон Коссак, Дмитро Грицай, Олекса Гасин, віком старшими за нього — Михайло Ко-лодзінський, Іван Габрусевич, Степан Ленкавський, дещо молодшими — Степан Бандера, Ярослав Стецько, Дмитро Маївський... Далеко не повний список буде, коли не згадати

ще таких, як Богдан Кравців, Володимир Янів, Дмитро Мирон, Іван Климів — „Легенда“, Василь Сидор, Дмитро Клячківський, Ростислав Волошин, Яків Бусел...

Військовою справою Роман Шухевич захоплювався з ранніх літ. Якось, а було це під час другої окупації України московсько-більшевицькою навалою, Головнокомандувач Української Повстанської Армії Роман Шухевич — „Тарас Чупринка“ в довіллі друзів згадував, що ще гімназійним учнем він пройшов свій перший військовий вишкіл під керівництвом підстаршини Української Галицької Армії Миколи Дужого, який усі роки був у найближчих дружніх стосунках із Командиром, не подався у 1944 році за кордон, а залишився у підпіллі працівником Головного Штабу УПА й головним редактором заініційовано-го Романом Шухевичем журналу „Повстанець“ та співре-

дактором усіх інших націоналістичних видань, зокрема військових посібників.

Роман Шухевич був прихильником Української Військової Організації ще до вступу в її ряди. Як і З.Кос-сак, С.Бандера й інші діячі національно-визвольного руху, Роман Шухевич — один із найактивніших учасників „Пласту“ — відомої легальної, а деякий час і нелегальної виховної організації, члени якої поповнювали спершу кадри УВО, а від 1929 року — ОУН.

Згадуючи цю обставину, слід вказати на помилку деяких сьогочасних громадян, які велять називати себе націоналістами і обстоюють думку, що необхідно всі форми громадської, суспільної, політичної, культурної праці звести в якусь одну („націоналістичну“) структуру, іншими словами, створити своєрідне Гетто, замкнутий клан, тобто фактично самообмежитись. Р.Шухевич не поділяв такої думки.

Інспектуючи в сорокових роках відділи Української Повстанської Армії, Р.Шухевич наголошував, що її учасники — це вчорашні члени товариства „Просвіта“, „Рідної Школи“, „Сільського Господаря“, різних спортивних товариств, самоосвітніх гуртків, протиалкогольних організацій, учасники кооперативного руху.

Високу політичну зрілість засвідчив Роман Шухевич, очолюючи бойову референтуру в Крайовій Екзекутиві ОУН на західноукраїнських землях. До того часу визначне місце в українському визвольному русі посідала УВО — Українська Військова

Організація, створена ще в 1920 р. Головним її Комендантом був полковник Євген Коновалець. УВО — організація революційна, бойова, задумана як кістяк майбутньої української армії, тієї важливої структури, котра повинна бути головною фізичною опорою і захистом Української держави, у відновлення якої вірили широкі патріотичні громадські кола.

Найширшу діяльність УВО розгорнула на західньоук-раїнських землях, що були під окупацією Польщі. УВО проводила відплатні акції проти терористичної політики загарбників, проти прислужників-ренегатів, проти польських поміщиків — нещадних експлуаторів українського селянства. За час свого майже десятилітнього існування УВО здобула авторитет у народі.

Та попри це між деякими керівниками УВО і ОУН були розбіжності щодо самої структури цих організацій. Загально утвердилась свідомість, що не слід обмежувати визвольно-революційну діяльність лише бойовими акціями, які успішно здійснювала УВО, що необхідно розгортати ідеологічно-виховну, вишкільну, широку революційно-політичну діяльність, а таку працю з повним успіхом могла виконувати ОУН. Проти такої постановки виступили провідні активісти УВО. Вони наголошували, що повинні існувати й далі дві організації паралельно: УВО й ОУН, які мають діяти окремо, і лише найвище керівництво цих двох організацій повинно координувати їхню діяльність. А це значить, що за певних умов ті організації можуть одна від одної віддалятися, тобто може виникнути ситуація з непередбаченими й небажаними наслідками.

Дехто міг би запитати: чому ж полковник Євген Коновалець, будучи одночасно командантом УВО і головою Проводу Українських Націоналістів, не припинив назріваючих розходжень силою наказу? Адже на це він мав повне право. Проте полковник хотів, щоб злиття відбулося за обопільним бажанням і демократичним способом.

Прихильники паралелізму ОУН —УВО розраховували на підтримку Романа Шухевича, який був у контактах з УВО ще з 1923 року, а в 1925 році став її повноправним членом.

Роман Шухевич виявив виважений підхід до розв'язанні) ня спірного питання: незважаючи на приятельські взаємини, на високе цінування його іншими увістами, він виступив з рішучим закликком здійснити повне злиття ОУН і УВО, і то таким чином, щоб

УВО ввійшла до ОУН як її складова частина — військово-бойова референтура. Його слово було вирішальним.

Вивчаючи питання паралелізму УВО і ОУН, деякі сучасні дослідники можуть звернути увагу на те, що ще деякий час націоналістичні документи, а особливо звернення до народу, закінчувалися підписом-абревіатурою УВО. Робилося це з суто тактичних міркувань, адже йшлося про те, щоб про злиття ОУН і УВО окупанти України дізналися якомога пізніше.

Безперечно, Євген Коновалець високо цінував весь рід Шухевичів, який без перебільшення можна назвати одним із українських національних бастионів. Полковник добре знав і був у найкращих взаєминах із дядьком Романа Шу-хевича Степаном Шухевичем, про якого згадано вище.

Полковник Коновалець у 1933 році остаточно переконався, що Роман Шухевич — не тільки бойовик-рево-люціонер, прекрасний організатор підпільних формацій; а й політик.

До кінця свого життя полковник покладав великі надії на Романа Шухевича. Свідчить про це такий факт: вже після Варшавського судового процесу в 1935—1936 рр. і після процесу над Крайовою Екзекутивою ОУН ЗУЗ у Львові, у травні-червні 1936 р., після того, як тодішній крайовий провідник ОУН ЗУЗ висловився за припинення революційних акцій, а навіть за скорочення політико-про-пагандивних дій, Євген Коновалець наполягав на тому, щоб західноукраїнську Крайову Екзекутиву ОУН очолив саме Роман Шухевич, який тривалий час, коли КЕ була під кермою Степана Бандери, обіймав пост бойового референта. Очевидна річ, що, цінуючи великі здібності Ро-

мана Шухевича як революціонера-бойовика, Євген Коно-валець бачив у ньому високі політичні якості. Роман Шу-хевич підкорився бажанню полковника, але на перешкоді була розконспірованість Шухевича, що й стало найвагомішою перепорою у реалізації пляну.

Ще раніше (в 1933 р.) Роман Шухевич виявив себе як особистість не лише морально-духового, а й фізичного гарту. Фізична витримка, якщо базується на високих ідейних вартостях, найтвердша, подиву гідна. Роман Шухевич готував протестаційний атентат на большевицького консула у Львові за розстріли червоною Москвою української інтелігенції — мозку нації, за винищення понад 7-ми мільйонів українського селянства штучно організованим голодом 1932

—1933 рр. Щоб домогтися признання, польські окупанти запроторили Р.Шухевича в підвали Бригідської тюрми, морили арештованого голодом і холодом, але успіху не досягли.

Засуджений у Львівському судовому „процесі Крайової Екзекутиви" на 4 роки ув'язнення, звільнений за ам-нестією 1937 року, через кілька місяців Роман Шухевич подався на Закарпаття, де разом із Зеноном Коссаком і Михайлом Колодзінським організовували збройні сили Карпатської України — Карпатську Січ. Лише завдяки випадковому збігові обставин Роман Шухевич залишився живий після окупації Закарпаття мадярськими збройними ватагами.

Після падіння Польщі Роман Шухевич бере активну участь у створенні взимку 1940 р. у Кракові Революційного Проводу ОУН Степана Бандери, очолює Організацію на Західніх Окраїнних Землях (Холмщина, Лемківщи-на, Підпяштя і Засяння), організує курси національної, культурної та суспільної праці, проводить на високому рівні військові вишколи, через які проходили всі члени й симпатички ОУН. Роман Шухевич був тієї думки, що кож-

на хвилина може змусити українських патріотів взяти зброю в руки й організувати національні збройні сили. Так і сталося: в березні 1941 року йому довелося організувати Дружини Українських Націоналістів (ДУН), а пізніше, з допомогою друзів-військовиків — загони Української Повстанської Армії.

Незважаючи на те, що Роман Шухевич мав за собою великі успіхи, завоював високий авторитет у націоналістичному докiллі, — однією із характерних його рис була витримана скромність. Пам'ять зберегла його слова: „У Збройних Силах самостійної Української Держави мене задовольнить найнижча посада, щоб тільки Україна була вільною..." В 1943—1944 рр. Роман Шухевич-„Тарас Чупринка" був тільки підполковником, а посідав пост Головнокомандувача УПА. Багато хто дивувався, були й такі, що не хотіли вірити в те, що командир багатотисячної армії „вдовольняється" таким званням.

На нараді ОУН 11-13 травня 1943 року постала потреба замінити пост одноосібного провідника тричленним органом — Бюром Проводу, в якому всі три члени мали б рівні голоси у вирішенні найголовніших проблем, хоча за першим залишалося право прімус інтер парес — першого серед рівних.

Роман Шухевич не готувався до того, щоб обійняти такий високий пост. Його одногосно підтримали друзі, переконані в тому, що доручають велику справу великій, хоч дуже скромній людині. На посту Провідника ОУН на Рідних Землях, Головнокомандувача Української Повстанської Армії, а також Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і секретаря військових справ Р.Шухевич пробув до кінця свого життя. Згодом (в 1946 р.) іменований УГВР генерал-хорунжим УПА, а посмертно нагороджений УГВР Золотим Хрестом Бойової заслуги 1-ї класу.

На Третньому Надзвичайному Великому Зборі ОУН, що відбувся 21-25 серпня 1943 року узаконено зміну в Устрою ОУН, обрано Головою Бюро Проводу ОУН Романа Шухевича, а членами — Дмитра Маївського і Ростислава Волошина. Збір цей, беручи до уваги тогочасну політичну ситуацію, вніс багато позитивних змін і доповнень у програмові постанови, вивів Організацію на широкий шлях боротьби за українську державну самостійність, став переломним в історії українського націоналістичного руху.

Вістка про звільнення з німецького концтабору восени 1944 року Степана Бандери, якого народ уважав символом української національно-визвольної боротьби, викликала велику радість серед українських націоналістів у Краю. Незабаром українське підпілля довідалося, що живими залишилися й інші провідні члени ОУН: Ярослав Отецько, Степан Ленкавський, Микола Климишин, Юрій Лопатинський, Зиновій Матла, Петро Мірчук, Лев Ребет, Іван Кашуба, Степан Мудрик, Роман Малащук, Володимир Макар та ін. Склад Закордонних Частин ОУН помітно зріс. До всіх, хто залишився на Рідних Землях, а зокрема до Степана Бандери і його найближчого оточення збереглися пошана й найщиріші почуття. Степана Бандеру всі вважали надхненником національно-визвольної боротьби. Роман Шухевич дуже високо цінував свого друга й найближчого побратима Степана Бандеру і вважав його своїм провідником.

Після смерті Романа Шухевича розповсюджувано, — либонь, із ворожого підшепту, а передовсім на угоду червоній Москві, — всілякі версії його загибелі. „Версія”, сфабрикована в Канаді, що, мовляв, Р.Шухевича „не вбили чекісти в бою в Білогірці”, а „вбив” Командира видний бандерівець на вулиці Львова, — зразок лицемірства й наруги над Національним Героєм України.

Нарівні з іншими українськими націоналістами, Роман Шухевич поділяв думку, що уярмлення народу — це смертельна небезпека для нього. І якою б великою і страшною вона не була, — з нею треба боротися, боротися навіть тоді, коли ймовірність перемоги мінімальна.

Народ, який мириться з небезпекою, не намагається її подолати, — поступово скочується на нижчі ступені існування і розвитку, а згодом і зникає з лиця землі.

Боротьба за волю українського народу, за його суверенне державне існування і розквіт стала змістом життя Романа Шухевича — Людини виняткового гарту.

ДЕЯКІ РИСИ ХАРАКТЕРУ РОМАНА ШУХЕВИЧА

Авторові цих рядків у 1944—1945 рр. днями й тижнями доводилося бути разом, спілкуватися, обмінюватися думками з Романом Шухевичем — Провідником Організації Українських Націоналістів на Рідних Землях і Головним Командиром Української Повстанської Армії.

У пам'яті й досі збереглися різні епізоди з того часу, котрі певною мірою можуть бути ілюстративним матеріалом для історичних досліджень, а загалом — цікавою інформацією для Читачів.

Незважаючи на те, що Роман Шухевич у структурах ОУН і УПА посідав найвищі становища, у контактуванні з людьми він був завжди врівноважений, коректний, відвертий. Головнокомандувач також був вельми витриманою людиною, він ніколи не підвищував голосу, хоча інколи, як військовикові, і годилося б давати інструкції та пояснення, а передовсім накази, більш акцентовано (тобто з деяким притиском). Підлеглі в бойових умовах, у військових середовищах зверталися до Шухевича словами „Друже Командир“, а в кадрах ОУН — „Друже Провідник“. Але у різних випадках, і за бойових, і не-бойових умов, усі бачили в ньому головним чином зверх-ника, а відтак громадянина з незвичайно високим авторитетом.

Якось стало звичним, що на засіданнях і нарадах Головного Проводу ОУН до приміщення Шухевич заходив останнім, і тоді без команди всі присутні ставали „на струнко“ і стояли доти, доки Провідник не підходив до свого крісла і не просив сідати. Авторові цього нарису в

1934 році Зенон Коссак, який зустрічався з Першим Провідником ОУН Євгеном Коновальцем, оповідав, що й полковника учасники нарад вітали вставанням „на струнко“ без команди.

Не вникаючи в суть справи міг би хтось висловитися про це, як про звичайний ритуал, але воно не так: усі члени Проводу ОУН, дорадники й помічники шанобливим ставленням до Провідника, отим зовнішнім

виявом підкреслювали свою лояльність, своє палке бажання працювати й боротися саме під командою Романа Шухевича. Хай би тут дослідники людської психіки висловили свою думку, але, гадаю, і непосвяченому зрозуміло, що пошана до Зверхника його ж самого певною мірою надихає, підносить на душі та окрилює... Цього неписаного правила неухильно дотримувався навіть перший заступник Шухевича — політичний референт Проводу Маївський-„Та-рас“, який, звітуючи Провідникові, по-військовому ставав „на струнко“.

Роман Шухевич був високоосвіченою особою, він розумівся у всіх дисциплінах військової справи, у теоретичному та практичному пляні, в організації збройних сил, Провідник ОУН прекрасно знав історію України та всесвітню історію, літературу, мистецтво, музику. Крім своєї рідної — української, а також польської та німецької, Шухевич чудово знав старослов'янську, латинську та старогрецьку мови. Проте своїми знаннями він ніколи не чванився, висловлюючись про них аж надто скромно. Добре запам'яталося: Роман Шухевич мав різні псевда, фіктивні прізвища, бо такі були вимоги суворої конспірації. Певний час він користувався псевдом „Чернець“. Якимось ніби випадково він запитав: чому родовий відмінок (а щоб не було непорозуміння, назвав той відмінок ще й латинським терміном: казус генетівус сингуляріс — *casus genitivus singularis*) від слова чернець — ченця (діялек-

тична форма того слова в Галичині ще й досі звучить „чернця“, тобто літера „р“ не випадає). Запитуючи, Провідник зразу ж і зробив висновок: знаєте, друзі, треба неодмінно запросити доброго мовознавця, аби пояснив нам, щоб ніякі сумніви не закрадалися у наші голови. Як скромно це було висловлено: є лінгвісти — вони щодо мови найбільше компетентні, отже, від них треба нам усім набиратися мовознавчих знань.

Або ще такий епізод: Шухевич радо перечитував матеріали, що їх готували до друку. Одного разу йому до рук потрапила чернетка статті, в якій було слово чужого (грецького) походження написане — „периферія“. Шухевич здивовано подивився на молодого автора, що подав Провідникові машинописний текст. Каже: здається, ви помилилися, бо треба писати „периферія“. Автор почав тут же виправляти. А Шухевич йому: ви спершу заглянь-те у словник, його уклали вчені люди — мовознавці, а нам до них треба завжди прислухатися.

Є ще багато різних епізодів, які свідчать про широкий, можна сказати енциклопедичний діапазон знань того славетного політичного Провідника і прекрасного військовика.

Роман Шухевич чи не найбільше дбав про рядове стрілецьтво УПА. Він часто нагадував, щоб своєчасно посилати в загони УПА націоналістичну підпільну літературу, щоб проводити в чотах, сотнях, куренях політичні заняття, аби таким чином наше славне вояцтво підтримувати на душі. І не лише це — Шухевич наголошував на тому, щоб виховувати наших військовиків добрим прикладом.

Згадаю такий епізод: улітку 1944 року сотня „Львів“, командиром якої був сотенний „Дир“, будучи в Карпатах, перехворіла, втратила боєздатність. Майже всіх переслідувала важка шлункова недиспозиція. Сотня пере

маршувала аж у Бібреччину (тепер — Жидачівського району) у Юшківський ліс, що на захід від села Дев'ят-ників. Там, під наглядом медиків стрільці проходили лікування. Вислід був добрий, бо майже всі видужали, але залишилося десь зо два десятки — „і хворих, і вже не зовсім хворих“, яких медицина називає реконвалесцентами. Для них було ще спеціальне харчування. У той час Головний Командир УПА разом з автором цієї статті, з Йосипом Позичанюком-„Шугаєм“, Петром Федунтом-„Пол-тавою“ і ще з півторадесятком охоронців подався у нічний час у зону розташування сотні „Львів“, з якою в лісі й заночували. Вранці сотенний наказав спорудити з гілляччя щось на зразок стола, ще й накритого скатертиною, на якому поставлено сніданок для двадцяти осіб, тобто для Головного Командира і прибулих з ним. На сніданок подали білий хліб із маслом, каву з молоком. Тоді Шухевич дав команду: оці сніданкові порції віддати стрільцям-реконвалесцентам, а для гостей подати звичайні стрілецькі пайки. А сотенному пояснив: „Ми всі наражені на невігоди, ті невігоди несуть однаково і стрільці-рядовики, і командири, а особливо опікуватися треба хворими і тими, що до здоров'я повертаються“. Шила в мішку не втаїти. Стрільці сотні „Львів“ усе те бачили. Вони і не знали, що це Головнокомандувач УПА, хоч здогадувалися, що якийсь вищий військовий чин, бо наказує сотенному. Але насамперед в тому командирові вони бачили свого брата, свого друга, свого батька. „З таким і жити добре, і вмирати не страшно“, — говорили стрільці між собою. Ось який був Роман Шухевич — генерал „Тарас Чупринка“!

Будучи в ув'язненні на Колимі й дізнавшись про смерть Романа Шухевича, з яким у найтривожніший час національно-визвольної боротьби разом бути доводилось, автор цього нарису склав сонет (опублікований згодом у

збірці „Розкуте слово”^{4*}, виданій 1980 р. в Мельбурні (Австралія) — „На смерть Головнокомандувача”⁴⁴:

Пронизливо прорізавсь скорострільний крик —

Упав в бою нерівнім сокіл-сизокрил.

Здригнувсь, завмер насупленого неба схил,

Закам'янів тривожний день... Чолом поник

В глибінь задум столітній бір. Старий од сил Жорстоких орд
завзяту юнь, мов вартівник,

Беріг. Лице закрив одвічний мандрівник Небес і потонув за обрієм
могил.

Нескорений Твій Дух — борцям дороговказ.

Ти кров'ю, Генерале, написав наказ, —

Найкращий за життя, тривогами багате:

„Боріться — хай росте, міцніє, процвіта Вітчизна вільна — Україна
золота!

Для Неї жити нам, за Неї помирати”.

ЗА УКРАЇНУ — ЛЮБОВ БЕЗМЕЖНУ

Ідейно-політичні основи Української Повстанської Армії, Головним Командиром якої понад шість років був Роман Шухевич — ген. „Тарас Чупринка”

Збройні формування повинні виконувати важливу й почесну роллю не лише в боротьбі за державний суверенітет та у захисті держави, а також у державотворчих процесах. В українських націоналістичних середовищах таке твердження сприймали як категоричний імператив.

Усупереч історичним фактам та елементарній логіці ще й тепер серед певних кіл в Україні можна почути необґрунтовані твердження, що збройні сили та їхня діяльність „несумісні з політикою”, оскільки „політика може мати негативний вплив на спаяність збройних формувань, послаблювати, а то й підривати військову дисципліну” тощо. Зрозуміла річ, що у війську не сміє бути міжпартій-них чвар і дисонансів, які існують у сфері взаємин між різними політичними структурами. Але, виходячи з надуманої засади, дехто навіть украй потрібну виховну в національно-патріотичному дусі роботу у війську силкується оголосити „шкідливою політичною діяльністю”.

Помилковий погляд розвіється, якщо звернутися до компетентних наукових джерел. Видатні теоретики військової справи наголошують, що належне організування війська, а за цим бойові дії збройних сил під час війни є властиво продовженням політичної діяльності, причому не лише дипломатичними, а й фізичними засобами.

Велике значення збройним силам в Україні надавали українські патріоти, а зокрема громадяни націоналістичних переконань.

Виходячи із засади, що нація є найвищою суспільною цінністю, українські націоналісти твердили й твердять, що єдиним дієвим гарантом розвитку нації, а навіть її існування, є Українська Суверенна Соборна Держава. В розвитку тієї тези націоналісти поділяють думку, що саме такою — суверенною, ні від кого незалежною — держава

може бути лише за умов, коли вона захищена надійними збройними силами, що є її фізичною опорою.

Власне від потрібної кількості військових формувань, від їхньої бойової підготовки, а передовсім від високої ідейности та повсякденної готовності самовіддано служити своїй нації та державі залежить майбуття України. Українські патріоти, політичні діячі національно-визвольного спрямування правильно оцінювали вагу власних збройних сил і докладали зусиль, щоб Україна мала надійне, крицевого гарту й взірцевої жертвности військо.

Вони змагали до того, щоб і в умовах бездержавно-сти класти ідейно-політичні підвалини під організацію збройних сил.

Сягнімо думками в минулі десятиліття нашого віку: в наслідок розвалу імперій в останніх роках Першої світової війни на карті Європи з'явилися нові держави: Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія, Польща, Чехо-Словаччина, Югославія... У цьому спискові були аж дві українські держави: Українська Народня Республіка на центральних-східних українських землях і Західньо-Українська Народня Республіка, котрі, виражаючи заповітну волю українського народу, славетним Актом 22 січня 1919 року з'єдналися в одну державу. Та незабаром сталося нещастя: Українська держава перестала існувати, а територія України опинилася під чобітьми чотирьох окупантів: російсько-більшевицьких, польських, румунських і чехо-словацьких.

З упадком державности настало сум'яття, з'явилися розгубленість, апатія, взаємне звинувачення у невдачах, зневіра у власних силах. І понеслася Україною сумовита пісня, що „стільки народу впало за свободу..!”, проте „встоятись не було сили“. Виправдовувано невдачу головним чином силою зовнішніх ворогів, несприятливою політичною ситуацією, а навіть непоінформованістю зовнішнього світу щодо українських державницьких аспірацій... Однак треба б критичним оком поглянути й на себе, і на те, що не було відповідної політичної підготовки наспіх утворених українських Збройних Сил, недостатньо були охоплені українськими політичними гаслами широкі народні кола.

Критика не для критики, а для повчання. Згадаймо: ще кілька днів перед проголошенням Акту державної самостійности УНР Голова (Прем'єр) Генерального Секретаріату Володимир Винниченко стверджував у Центральній Раді: „Нам війська взагалі не треба”, а

через два тижні Київ послав на станцію Крути боронити державу проти большевицького наступу триста молоденьких ентузіастів-студентів. А треба було послати триста куренів, не один...

Окреме питання — це розпорошення українських збройних формувань. На півдні України з'явився отаман Махно — провідник самобутнього селянського анархістського руху. В 1918 році Махно, маючи під своєю командою до 20 тисяч сміливців, групованих у незвичайно, як на той час, мобільні підрозділи, воював „проти всіх”, отже, і проти українських національних військ, б'юкою-чись із большевиками, що аж ніяк не сприяло укріпленню молодої Української держави. А отаман Григор'єв, під командою якого було до 30 тисяч шабель, і котрий у березні-квітні 1919 р. перейшов на большевицький бік... Не менший був загін отамана Зеленого (Данила Терпила),

що в січні 1919 року допоміг большевикам захопити Київ, і хоч урешті опам'ятався й почав громити большевиків і денікінців, та було пізно. Ганебну роль відіграв отаман Волох — колишній командувач Запорізького корпусу, що виступив проти Директорії і перейшов до большевиків... Загалом усі отамани — розкольники національних сил мали до сто тисяч війська. Яка це підпора була б для Самостійної Української держави!

Яку фатальну роль зіграла роздробленість українських військових сил, а передовсім брак ідейно-політичного спрямування, збагнули українські молоді військовики — справжні патріоти України. Вони після падіння держави зберегли політичну свідомість і рівновагу духу і, не по-кладаючи рук, узялися за організацію УВО (Українська Військова Організація), що мала бути кістяком української збройної сили. Повноправним членом УВО від 1925 року був Роман Шухевич.

На базі УВО і сконсолідованих націоналістичних об'єднань у 1929 році створено могутню Організацію Українських Націоналістів під керівництвом полковника Євгена Коновальця — організатора і командира найкращого військового формування в Армії УНР.

Якого значення надавали організовані українські націоналісти військовій справі свідчить те, що однією із шести комісій, які працювали на установчому Великому Зборі українських націоналістів (на так званому Віденському конгресі) була військова комісія, очолена полковником Євгеном Коновальцем.

В системі ОУН визначне місце займала Військова референтура, до складу якої входили колишні учасники армій УНР і УГА в 1917—1921 роках. Згодом штат тієї референтури поповнили молодші кадри — учасники Карпатської Січі й Української Повстанської Армії: Михайло Колодзінський, Роман Шухевич, Зенон Коссак, Дмитро

Грицай, Олекса Гасин, Василь Сидор, Володимир Гринів-Кремінський, Осип Карачевський, Дмитро Клячківський, Василь Івахів, Омелян Грабець, Федір Польовий, Остап Линда, Мирослав Онишкевич та інші. Усі названі військовики загинули в боротьбі з окупантами за волю й державну суверенність України.

Не минуло й двох десятиліть, як терени Європи охопило полум'я нової війни. Баталії Другої світової війни точилися на всіх українських етнічних землях, вони спустошили Україну, завдаючи найдошкульніших людських жертв. Україна втратила близько 8 мільйонів громадян, тобто 19,1 відсотка населення. А воєнна громовиця, що згодом рознеслася широкими європейськими просторами, для України почалася не 1 вересня 1939 року, а в березні того ж року, коли на захист Карпатської України перед навалом Угорщини стали українські карпатські січовики.

Реально мислячі політики усвідомлюють, що у міжна-родніх взаєминах ніколи не мають ваговитости такі поняття як альтруїзм чи співчутливість. А про справедливість у встановленні міждержавних і міжнародних відносин не може бути й мови. Щоб уторувати собі шлях до зближення й (фальшивої) дружби з російсько-більше-вицькою імперією ССРСР, Гітлер, зробивши реверанс перед Сталіним, дав згоду на те, щоб Угорщина окупувала новопосталу, невеличку щодо території і населення Карпатську Україну. Остаточним результатом того зближення між коричневим Берліном і червоною Москвою було підписання Молотовим і Ріббентропом пакту про ненапад 23 серпня 1939 року.

Між імперіялістами, незважаючи на їхні ідеологічні розходження, часто-густо доходить до співпраці, зокрема тоді, коли йдеться про спільне поборювання національно-визвольних рухів поневолених народів.

Громадянам України (і теперішнім, і майбутнім) треба пам'ятати, що у згаданому пакті ані словом не зазначено, що це була визвольницька акція ССРСР щодо „єдинокровних братів і сестер”

Західної України й Білоруси. Це була окупація західних територій більшовиками, узгоджена з Берліном. Щоправда, як завжди, більшовицька, до нудоти набридлива агітаційна тріскотня галасувала про „визволення”. Мало того, більшовицькі брехуни й місцеві наспіх почервонілі підбріхувачі горланили, яке то „щастя” принесли на західноукраїнські терени російські багнети, мовляв, „та якщо б Країна Рад не стала на захист Західної України, то гітлерівські дивізії умить захопили б під своє залізне крило весь Край, і вже тоді зазнали б українці нечуваного лиха...”

І дивуємося, коли сьогодні від деяких, таки високопоставлених українських горе-діячів, що палають зоологічною ненавистю до всеукраїнської збройної сили УПА і її Головного Командира, почуєш ще про якесь „визволення, що відбулося 17 вересня 1939 року” (дата наступу червоної армії на західноукраїнські землі) і про „возз’єднання” українських земель, і що нібито той „вересень здійснив вікову мрію українців, об’єднуючи усіх в одну квітучу, найдемократичнішу в світі радянську державу...” Навіщо ж ще й сьогодні високопоставленим у державі особам стару й спорохнявілу більшовицьку побрехеньку подавати як історичну правду?

За розвитком політичних подій пильно стежили українські патріоти. Для мислячих українців було зрозуміло, що сталінсько-гітлерівське побратимство довго не триватиме. Так і сталося. Не минуло й двох років „братання”, як хижакі накиннулися один на одного. Більшовики й далі намагалися затримати Україну у червоному царстві як свою колонію, як живильне джерело для росту російсько-більшовицької імперії. Німецькі ж імперіялісти,

загарбуючи Україну, намагались розбудувати свої економічні й мілітарні сили для дальшого завоювання чужих територій і поневолення українського й інших миролюбних народів.

Постала особлива ситуація і її хотіли використати гітлерівці, добре знаючи, якого лиха Україні завдала впродовж двадцяти років червона Москва. В пам’яті українського народу незагойною раною залишилися голодомори, штучно організовані Москвою, депортації та нещадна експлуатація українського народу, асиміляція, ро-сійщення, фізичне винищення українських інтелектуалів, духівництва, діячів культури, руйнування української ду-ховости...

Нападаючи на ССРСР, німці хитромудро силкувалися в очах знедолених оголоситися такими, що б'ють смертельних ворогів України, і таким чином здобути, хоч на короткий час, прихильність українців, оскільки ворог нашого ворога — приятелем нам доводиться. Але на перешкоді німецьким імперіялістам стала революційна Організація Українських Націоналістів під керівництвом Степана Бандери.

Ще майже за три місяці до вибуху німецько-більше-вицької війни, 1-3 квітня 1941 року, ОУН Бандери на Другому Великому Зборі проголосила таку політичну постанову:

„ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ БОРЕТЬСЯ ЗА УКРАЇНСЬКУ СУВЕРЕННУ СОБОРНУ ДЕРЖАВУ, ЗА ВИЗВОЛЕННЯ ПОНЕВОЛЕНИХ МОСКВОЮ НАРОДІВ СХІДНЬОЇ ЄВРОПИ Й АЗІЇ, ЗА НОВИЙ СПРАВЕДЛИВИЙ ЛАД НА РУЇНАХ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ — ССРСР. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПРОДОВЖУВАТИМЕ ВСІМИ СИЛАМИ РЕВОЛЮЦІЙНУ БОРОТЬБУ ЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, БЕЗ

ОГЛЯДУ НА ВСІ ТЕРИТОРІЯЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ, ЯКІ ЗАЙШЛИ Б НА ТЕРЕНІ СХІДНЬОЇ ЄВ-РОПИ“.

У цих словах нема і натяку на двозначність. Зі змісту постанови зрозуміло: якщо й німці не погодяться на існування проголошеної українцями Української Самостійної Соборної Держави, тоді вістря української національно-визвольної боротьби буде спрямоване й проти них.

Наведена постанова має українське націоналістичне світоглядово-ідеологічне джерело, в якому є орієнтація на власні сили. Українські націоналісти завжди твердили, що ніхто нам — українцям — самостійної держави, що є запорукою нашого існування, не дасть і ніхто нам держави не укріпить.

Народ, який втрачає волю опиратися ворожим силам, боротися за власні інтереси, а свою слабкість трактує як „реальну політику", що веде до примирення з ворогом — нидіє, деградує і врешті зникає.

Домінуючим фактором у процесі державотворення і державоукріплення є мобілізація усіх національно здорових сил, їхня консолідація на базі національно-духового відродження, отой

національний принцип, який найбільше тривожить ворогів, і, на превеликий жаль, ще не до-оцінюється деякими „нашими“ політиками.

Постійно треба вести роз'яснювальну роботу серед широких мас, треба розбудовувати й ідейно укріплювати кадри, визначаючи їхню головну мету — побудову УССД (Української Суверенної Соборної Держави).

Треба на денне світло виводити наших найлютіших ворогів — російських імперіалістів, не зважаючи на те, під якими прапорами вони виступають: червоними, триколірними, оздобленими ними ж украденим Тризубом Володимира Великого, чи ще якимись іншими, прикритими псевдомократичними, слов'янофільськими й іншими гас-

лами. Треба пояснювати, що і російські комуністи — це ті ж імперіалісти, які й думки не допускають, щоб поступитися перед інтересами інших народів (навіть в ім'я якогось ними й далі обіцьюваного примарного „щастя народів“ у майбутньому), вони за „русское Государство“ — і якими нікчемними порівняно з ними є „наші“ комуністи-соціалісти, одно слово — сьогоднішні большевики, котрі, як „лакеї з кокардами на лобі“, так і пруться до спільної кошари, на ймення „новий союз“. Внутрішнім ворогом України є всяк, хто не бажає, щоб господарем української землі був український народ, а пре до того, щоб наш нарід був тяглом чужого імперського воза.

Справжні українські патріоти твердять, що Українська Держава — це наше загальне й спільне добро, це наш ефективний захист і за неї треба боротися усім громадянам України. І водночас усім слід знати, що державна влада, здійснюючи своє найголовніше завдання, зобов'язана всіляко захищати інтереси всіх громадян. Отже, не народ для держави, а держава для народу!

Організація Українських Націоналістів, виражаючи волю народу та відповідно до революційної політичної постанови Другого Великого Збору, проголосила Акт відновлення Української Держави 30 червня 1941 року у Львові.

Будучи реалізацією згаданої постанови, той Акт, по-перше, вселив у народ непохитну віру в потребу власної держави, утвердив переконання у торжестві справедливості, і, подруге, „припер гітлерівців до муру“, аби вони — фактично нові окупанти України — відкрили своє справжнє імперське обличчя.

Фюрер бісився, а його сатрапи докладали максимум зусиль, щоб Акт 30 червня відкликали самі українці, Степан Бандера і голова Державного Правління Ярослав Отецько. На німецьку вимогу була коротка відповідь:

Українська Повстанська Армія — збройно-політична формація. Це підтверджують її друковані матеріали: журнал „До зброї“, „Повстанець“, листівки, звернення; повстанське пісенне багатство (понад 500 пісень!).

Найкоротшими словами зміст боротьби УПА з'ясовано в одному куплеті повстанської пісні:

Ми ні за Сталіна, ні за Суворова,
Ні за Гітлера — на розум хворого,
Ми за Україну —любое безмежну,
Ні від Йоська, ні від Фріца не залежну.

УПА — всенародна збройна сила: в ній були сини і дочки всієї України, вихідці з селянства, робітництва, інтелігенції, люди різних вікових груп, але згуртовані ідеєю побудови Української Суверенної Соборної Держави.

УПА — всенародна сила, бо саме завдяки підтримці українського народу проіснувала понад десять років на Рідних Землях у постійних збройних акціях проти німецьких і російсько-більшевицьких окупантів, захищаючи народ від депортації у найдалші закутки советської імперії.

Всенародній характер УПА визначає і те, що з ініціативи ОУН і УПА влітку 1944 року до життя покликано підпільне політичне Представництво України — Українську Їловну Визвольну Раду (УГВР), у складі якої націоналісти були в меншості. Президентом тієї української підпільної влади став киянин (не член ОУН) Кирило Осьмак. Це було коаліційне представництво, утворене на демократичних засадах. УГВР керувала усією збройною боротьбою УПА.

УПА боролася проти німецьких загарбників і проти російсько-більшевицьких окупантів, за владу українського народу в Україні, за Українську Суверенну Соборну Державу.

УПА вже давно визнана українським народом. Але соромно перед світом і біль стискає серце кожного чес-

ного українця, що деякі нерядові політики ще й досі не усвідомили того, що за Україну, за її державну самостійність віддали кров і життя найкращі її сини і дочки — учасники УПА.

Ось уривки звернення до народу „За що бореться УПА?“:

„Українська Повстанська Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв’язку національного і соціального питання в цілому світі.

УПА бореться проти імперіялістів і імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти ССРСР і проти німецької „Нової Європи“.

УПА з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціалістичних програм і політичних концепцій, бо вони є знаряддям завойовницької політики імперіялістів.

УПА проти того, щоб один народ, здійснюючи імперіалістичні цілі, „визволяв“, „брав під охорону, під опіку“ інші народи, бо за цими лукавими словами криється огидний зміст — поневолення, насильство, грабунок.

УПА бореться за повне визволення українського народу з-під московсько-большевицького ярма, за побудову УССД без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів.

В Українській Державі влада вважатиме за найвищий свій обов’язок інтереси народу. Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у

своїй державі, народна влада в Україні не витратиме часу та коштів на творення апарату гноблення. Українська народня влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу...”

СТЕПАН БАНДЕРА ПРО РОМАНА ШУХЕВИЧА

В березні 1950 р. чужоземні журналісти звернулися з проханням до Степана Бандери — Провідника ОУН — відповісти на деякі запитання. Вони поцікавилися, зокрема, до якого державного ладу змагає Організація Українських Націоналістів. С.Бандера відповів дослівно так: „До народоправства (демократії) і соціальної справедливости.“ А далі: „ОУН бореться проти большевицької диктатури, тоталізму, проти комуністичного суспільного поневолення і визиску. В Українській державі український нарід свобідною волею має вирішувати сам про її державний і суспільний устрій. Українська держава запевнить свобідний розвиток усіх ділянок життя — релігії, культури, господарства, забезпечить всебічну особисту свободу і справедливість усім громадянам України, свободу індивідуальної і збірної діяльності громадян на суспільно-політичній, господарській, культурній і інших ділянках'*.

Журналісти запитали Степана Бандеру: „ОУН є політичною чи мілітарною організацією?“ С.Бандера відповів: „ОУН є визвольно-революційною організацією, яка єднає в собі елементи організації політичної і мілітарної, відповідно до того, що українська визвольна боротьба є одночасно і суспільно-політичним процесом і збройною мілітарною дією... Членські кадри ОУН підготовляються однаково до політичної, як і мілітарної боротьби, та ведуть її в обидвох формах...”

На запитання, яке є відношення між ОУН і УПА, Степан Бандера відповів: „Найтісніша співдія. УПА по-

стала із збройних відділів ОУН під час Другої світової війни, коли мілітарна боротьба розгорнулася у великих масштабах, на два фронти, проти німців і проти больше-виків. Основою УПА стали військові відділи ОУН, але в УПА входять теж не члени ОУН, всі, хто хоче брати участь у збройній боротьбі проти ворога за волю України...”

Далі журналісти поставили пряме запитання: „Чи Ви є комендантом УПА?“, на яке С.Бандера відповів: „Ні. Головним Командиром УПА є

ген. Тарас Чупринка". А на запитання, яке його відношення до ОУН, Степан Бандера

відповів: „Він є другим Головою Проводу ОУН...“

* * *

Вістка про загибель смертю героя Головного Командира Української Повстанської Армії, Голови Генерального Секретаріату та секретаря військових справ Української Головної Визвольної Ради й Провідника Організації Українських Націоналістів на Рідних Землях Романа Шу-хевича — генерала „Тараса Чупринки" засмутила в Україні передовсім усіх тих, котрі виконували накази свого Зверхника, а також широкі кола українських патріотів, які знали цю непохитну Людину — політика, воїна-рево-люціонера, одноступця й побратима Степана Бандери.

Повідомлення про смерть Романа Шухевича, що в силу особливо важких обставин було, дещо пізніше передане до Проводу Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів, було не менш болучим для кожного українського націоналіста за кордоном, для кожного українського патріота — прихильника української державної самостійности.

З особливим болем серця про смерть Шухевича-„Чуп-ринки" сповістив у своєму зверненні до друзів-націона-лістів Степан Бандера. Націоналістам, а зокрема С.Бан-дері дуже важко було погодитися з самою думкою про

те, що передчасна й фатальна смерть вирвала з лав найчільніших борців за волю й державну незалежність України її найвидатнішого Командира й Провідника. СБандера писав: „Душа жадібно шукає за всім, що могло б заперечити правдивість страшної вістки чи бодай поставити її під сумнів“.

Смерть Шухевича, подібно, як дванадцятьма роками раніше загибель полковника Євгена Коновальця, чи врешті, дев'ять років пізніше вбивство самого Степана Бандери — була важким ударом по всій ОУН, по всьому українському державницькому рухові. Одначе ті безповоротні втрати не послабили волі українців, відданих Національній Справі — далі вести боротьбу за національне й соціальне визволення, за державну суверенність України.

Справжніх націоналістів, борців за Україну, ціхувапа незламність. На тернистім шляху боротьби гинули герої, але їх прапор піднімали

друзі, продовжуючи похід до волі, окрилені тією ж ідеєю, яка була дороговказом для усіх попередніх націоналістичних когорт.

Якої болючої втрати не зазнав би український визвольно-революційний рух, націоналісти та й загалом українські патріоти не втрачали волі вести дальшу боротьбу за осягнення ідеалу нації. Це наголошує Степан Бан-дера у своїй статті про Шухевича. Він пише: „...у листі від члена Проводу ОУН на Українських Землях з кінця липня цього (1950) року так само подано, що і від цієї Найбільшої Втрати — визвольна боротьба не заломилась, не захиталась". А далі з почуттям рішучості та впевненості Бандера продовжує: „Ворогові не вдалося обезголовити української революції. В УГВР, в Головному Командуванні УПА, в Проводі ОУН на Українських Землях за стерно взялися другі руки й кермують вправно. Дото-гочасні помічники й Заступники стали наступниками на

тих постах, на яких стояв Він. Ті, що враз із „Туром"¹ („Тур“ — одне із організаційних псевд Романа Шухевича. — Авт.) загартовані, усе перейшли, усе пізнали, разом творили, організовували, співкермували, ті, що під Його проводом набули високі вмінності ведення революційної боротьби і перейняли від Нього все те, що провідник може передати своїм найближчим співробітникам і заступникам, стали на Його місці і докладають усіх старань, щоб гідно продовжувати Його велике діло. Всі кадри визвольної боротьби в Україні, ряди націоналістів-революціонерів, вояки УПА, всі близькі до визвольного руху українці не захиталися ні на мить, навіть під впливом такої найболючішої вістки. їхнє завзяття ще більш ствердло, так як з болю скам'яніли їх загартовані серця. Революційна боротьба йде далі непослаблена, а з ще більшим завзяттям, бо Дух „Тура“-„Чупринки“ ніколи не опустить своїх воїнів за волю і правду України. Кров Провідника „Дура“ ще сильніше загартувала серця усіх борців у їх пориві до перемоги**.

На місце Романа Шухевича прийшов Василь Кук-„Ле-міш“ — полковник Коваль. У листі до Степана Бандери й інших провідних членів ОУН, сповіщаючи про смерть Головного Командира УПА Романа Шухевича, новий провідник ОУН на Рідних Землях писав: „...умови нашої боротьби такі, що згинуті можна все дуже легко, і ніхто з нас не є певним навіть за сьогоднішній день...**

Промайнули літа, а смерть Романа Шухевича залишилась у серцях багатьох націоналістів незагойною раною. Чотири роки після загибелі Чупринки Степан Бандера написав статтю п. н. „Командир — Провідник (Слідами славної пам'яті Романа Шухевича)**“. Про Шухевича писали й інші націоналісти, які його добре знали, з ним співпрацювали: Богдан Кравців, Володимир Янів, Ярослав Отецько, Ярослав Гайвас і ін., проте стаття С.Бандери,

що подається з незначними скороченнями, є чи не найбільш вдалою характеристикою Національного Героя України — генерала „Тараса Чупринки“.

С.Бандера пише: „Постать славної пам'яті Романа Шухевича — одна з найвизначніших у всій історії націоналістичного революційно-визвольного руху, а в перело-мових етапах останнього двадцятиріччя — її символ і дороговказ. Роман Шухевич відіграв важливу роль у розвитку визвольного руху в попередніх його періодах, а у найважливіший період — від початку останньої війни до сьогодні — надав йому напрям і безпосередньо ним керував“.

Провідник ОУН наголошує на тому, що від Першого Конгресу, тобто від установчого Великого Збору ОУН у 1929 році, до 1933 року на ЗУЗ, у підпіллі йшла внутрішня боротьба за зміст, форму й організацію визвольних змагань. Після майже десятирічного існування Української Військової Організації (УВО) була покликана до життя Організація Українських Націоналістів (ОУН) — і не зважаючи на те, що і першу, і другу націоналістичну структуру очолював полковник Євген Конова-лець, один із найавторитетніших особистостей того часу, все ж почалися змагання між двома тенденціями і суперечки, які набирали гострих форм. О.Бандера про це пише: „Серед членства (членства ОУН. — Авт.) — була вже утвердилася загальна свідомість, що обмежувати далі революційну дію лише бойовими формаціями недоцільно, як недоцільно залишати політичну ділянку боротьби існуючим легальним партіям опортуністичного напрямку — натомість необхідно розгортати широку революційно-політичну акцію і творити підпільну ідеологічно-політичну організацію з націоналістичною ідеологією і революційно-визвольною політичною концепцією. У тому відношенні щодо потреби творити на західньо-українських землях

Організацію Українських Націоналістів не було сумнівів ані суперечок.

Питання стояло інакше. Одна течія заступала організаційний і дійовий паралелізм УВО — ОУН. Обидві організації мали б існувати окремо, з розмежованим полем діяльності, окремими формаціями і методами дії, тільки в самих проводах мала б бути координація.

ОУН, що мала б ідеологічно-виховну, політичну й пропагандивну працю в дусі самостійництва й революційного націоналізму, але не пов'язану організаційно з революційно-бойовою УВО та її актами, не зважаючи на її нелегальні, підпільні методи дії і форми праці — повинна б мати в умовах польської окупації вільніше становище і ширші можливості розвитку...

Друга течія заступала концепцію послідовного уодно-стайнення революційно-визвольного руху під кожним оглядом. Уся боротьба мала б мати як основу одну ідеологію, програму, одну визвольну політичну концепцію. Всі форми боротьби в ідеологічній, національно-політичній, пропагандивній, виховній, мілітарній та бойовій ділянках — повинні проходити за одноцілим пляном, одна одну скріплювати, доповнювати. Це забезпечується одностайною революційною організацією — ОУН, а УВО, як один із секторів боротьби, що набирає повного значення і вартости щойно через ідеологічно-політичну підбудову і надбудову — повинна б стати військово-бойовим відділом ОУН“.

„У змаганні цих двох течій, — пише Бандера, — перемогла концепція уодностайнення. Особливе значення в тому мало становище Романа Шухевича. Він, один з найвизначніших активних бойовиків, членів УВО, мав великий моральний вплив на ряди увістів. Прихильники ок-ремійності й паралелізму УВО — ОУН намагалися приєднати на свій бік Романа Шухевича та висунути його

як свого головного представника. Але в нього більше заважило розуміння потреби дальшого розвитку визвольного руху, ніж особисті приятельські взаємини. Він, український націоналіст із глибинних власних переконань, маючи лицарську вдачу дивитися далеко вперед, питання політичної діяльності розглядав в аспекті плянів на дальшу мету. Роман Шухевич, бойовик УВО, вже тоді передбачав шляхи широкого розгорнення революційно-визвольного руху Організації Українських Націоналістів, яка мала статись і сталася дальшим вивершенням УВО, взявши на себе її саму і її традицію, боротьбу, надбання і кад-ри“.

Отак у 1933 році дійшло до повного організаційного та ідейного уодностайнення УВО-ОУН. Військовим референтом у Крайовій Екзекутиві ОУН ЗУЗ став Михайло Колодзінський, а після нього, коли він виїхав за кордон, — Дмитро Грицай-„Перебийніс“. Бойовим референтом був Роман Шухевич під організаційним псевдом „Дзвін“.

В останні роки перед Другою світовою війною, коли Крайову Екзекутиву ОУН ЗУЗ очолив Лев Ребет, припинено революційні акції. Якщо такий підхід, як тимчасове явище, можна було певною мірою виправдати, то важко було виправдати послаблення політично-пропагандивної дії, від якої за будь-яких умов не можна відмовлятися, бо це удар по самій політичній структурі, — отоді провідний актив ОУН пропонував поставити на той провідницький пост Романа Шухевича. Прихильником цієї кандидатури був і полковник Євген Коновалець, який, як згадує Степан Бандера, Романа Шухевича дуже високо цінував, мав до нього цілковиту довіру і симпатію.

Роман Шухевич, як людина дисциплінована, погодився, не зважаючи на те, що йому нелегко було це зробити, оскільки він нещодавно (в 1937 р.) був звільнений із польської в'язниці і перебував під особливо пильним сте-

женням польської поліції. Власне посилаючись на конспіративні вимоги, тодішній провідник Крайової Екзекутиви не погодився передати свої функції Романові Шухевичу. Та хоч Роман Шухевич і не очолив Організації на ЗУЗ, проте, за словами тодішніх провідних організаційних діячів і самого Степана Бандери, він мав вплив на рішучу, динамічну активність, бойовий дух у кадрах, широкий розмах революційної діяльності.

В 1938 році Роман Шухевич, а також Зенон Коссак і Михайло Колодзінський прибули на Закарпаття, туди, де „волею засяяли Карпати“, де спалахнуло і загорілось вогнище національно-визвольних змагань. Як наголошує Степан Бандера: „Всі троє, разом з іншими друзями, всією душею віддаються будуванню самостійного державного життя Карпатської України, а передусім його внутрішньому зміцненню шляхом організування відданих націоналістичних кадрів і творення військової сили молоді держави — Карпатської Січі“. З.Коссак і М.Колодзінський загинули у боях з мадярами за волю Карпатської України, а Романові Шухевичу, як зазначає СБандера, — доля судила ще далі продовжувати змагання за

волю всієї України та довершити ще багато великих чинів у цій боротьбі... Роман Шухевич був із крові й кости борець визвольної справи, тому бачимо його в перших лавах там, де ця боротьба горіла полум'ям. Він — з природнього обдарування і покликання — провідник”.

З моментом окупації західньоукраїнських земель більшовиками Організація Українських Націоналістів не припинила своєї діяльності. В Краю залишилася міцна й боєздатна мережа ОУН під керівництвом Крайового Провідника Івана Климівича „Легенди“, а в той час Роман Шухевич провадив революційну працю на еміграції.

„Від початку 1940 року, — пише С.Бандера, — Роман Шухевич — член Революційного Проводу ОУН і Крайовий

Провідник на західньо-українських окраїнних землях (ЗОУЗ), перебравши те становище після Дмитра Мироненка „Орлика“, який відійшов на українські землі під більшовицькою окупацією. Р.Шухевич керував розбудовою уздовж німецько-більшовицького кордону міцної кадрово-організаційної і матеріальної бази як допоміжного заплілля для боротьби ОУН на материх землях”.

„Праця на обидвох цих ділянках, — продовжує С. Бандера, — була повністю успішна і за півтора року дала поважні наслідки, що виявилось потім у двофронтній боротьбі ОУН під час німецько-більшовицької війни та в

пізнішій боротьбі Закарпатської України в 1945 — 1948

— іі рр. .

У тому часі Роман Шухевич керував референтурою зв'язків між революційним Проводом ОУН і Організацією Українських Націоналістів на Українських Землях під більшовицькою окупацією.

Про тогочасну політичну ситуацію і про завдання ОУН Степан Бандера писав: „ОУН завжди провадила військову вишкільно-виховну роботу серед своїх членів і прихильників, приділяючи їй велику вагу. Це випливало з її визвольної концепції, яка накреслює шлях до державної самостійности України через революційну збройно-політичну боротьбу, що повинна завершитись збройним повстанням цілого народу... У воєнній ситуації визвольна боротьба особливо зосереджується в мілітарних діях. З самого початку Другої світової війни були позначки, що в цій війні участь візьме і СРСР, отже, воєнні дії пересунуться на підбільшовицькі території. ОУН мусіла бути

приготована до повного розгортання збройної боротьби. Тому в її тогочасній діяльності на всіх теренах перше місце займала військово-вишкільна підготовка кадрів.

Військова підготовка ОУН поза большевицькою окупацією зосередилась на окраїнних землях і в Польщі (в

Кракові), так само, як і інші ділянки праці. Першим організатором військової праці був „Кремінський“, військовий референт у Крайовій Екзекутиві ОУН на західньо-українських землях, який під час німецько-польської війни організував партизанські відділи, а коли большевики зайняли західньоукраїнські землі, почав організовувати військовий штаб і вишкільний осередок при Револьюційному Проводі ОУН“ (Прим.: „Кремінський“ — це псевдо Володимира Гриніва, який у лютому 1939 року, після уступлення Л.Ребета з поста Крайового Провідника ОУН ЗУЗ, зайняв пост заступника військового референта ОУН ЗУЗ Дмитра Грицяя. Після загибелі Мирослава Тураша-„Грабовського“ провідником ОУН ЗУЗ став Володимир Тимчій-„Лопатинський“, а в керованому ним проводі Володимир Грипів-„Кремінський“ зайняв пост організаційного референта. В.Грипів-„Кремінський“ був авторитетною людиною в мережі ОУН. Він вів розмови з полковником А. Мельником у травні і на початку червня 1939 р. в Зальцбурзі (Австрія) стосовно того, щоб із керівництва ОУН усунути Ярослава Бара-новського, щодо якого мали застереження видатні націоналісти ОУН ЗУЗ (Дмитро Мирон, Осип Тюииса і ін.), але полковник А. Мельник відкинув пропозицію „Кремінського“. На початку 1940 р. Володимир Гринів-„Кремінський“ подався в Україну, де він загинув, попавши у засідку НКВД. — Авт.).

Далі С.Бандера писав: „Формування військового осередку — штабу завершено. Військову роботу Проводу ОУН очолили: Роман Шухевич, Дмитро Грицай-„Пере-бийніс“, Олекса Гасин-„Лицар“. Брало в ній участь, між іншими, такі визначні військові діячі: Василь Сидор-„Шелест“, Осип Карачевський, поручник Босий, Степан Но-вицький і ін.

Душею і головним організатором осередку, його штабово-плянувальної, кадрово-організаційної і вишкільної роботи був Роман Шухевич“.

„На початку 1941 року, — пише далі Степан Бандера, — відкрилась можливість зробити при німецькій армії вишкіл двох українських відділів, приблизно в силі куреня. Цю справу погодились зорганізувати

німецькі військові чинники, які ставились позитивно до державної самостійності України і хотіли мати в Україні союзника у боротьбі проти Москви. Вони не погоджувались з політикою Гітлера та з його імперіалістичними планами... Політично-концепційні розбіжності між партією (йдеться про партію гітлерівську — НСДАП. — Авт.) і урядом та військом, зокрема щодо східньої воєнної політики Німеччини, існували й діяли на початку війни з СРСР..." (Прим.: Результатом діяльності опозиційної групи німецьких військовиків був замах (невдалий) полковника генерального штабу вермахту графа Клявса Штауфен-беріа на Гітлера в його головній квартирі у Кентишні, 20 липня 1944 р. — Авт.)

Бандера пише: „Військовий штаб і Провід ОУН, розваживши ситуацію і перспективи її розвитку, однозгідно вирішили використати можливість зорганізувати і вишколити з допомогою німецьких військових чинників запроектовані українські відділи..."

(Прим.: За весь час існування Організація Українських Націоналістів намагалася використовувати всі можливості, щоб члени ОУН та й загалом українські патріоти проходили військове навчання у різних арміях світу і це аж ніяк не значить, що випускники тих шкіл (українці) були прихильно налаштовані до тих держав, тим паче, якщо ті держави були окупантами України. Треба знати, що навіть визначні українські націоналісти, такі, як Зенон Коссак, Василь Сидор, Микола Дужий, чи й сам Роман Шухевич проходили

військовий вишкіл у польській армії, Петро Федун-, „Полтава", Іван Кашуба відбували військову службу в рядах червоної армії, а Дмитро Карпенко — полтавчанин — був офіцером червоної армії. Таких прикладів можна наводити безліч. Однак большевицькі борзописці та аітатори-брехунці силкувались це використати й таким чином звинуватити українських військовиків, вишколюваних у чужих арміях, у льяльності й вислуж-ництві перед чужими і ворожими режимами. — Авт.)

С.Бандера зазначає: „Висилаючи відділ Дружин Українських Націоналістів (ДУН) на вишкіл, Організація поставила свої передумови, які були прийняті німецькими військовими чинниками, що організували справу. Головні передумови такі: завдання відділу боротися проти больше-вицької Москви за відновлення і захист Самостійної Соборної Української Держави. Цей відділ є під наказом

Проводу ОУН, зобов'язаний перед ним присягою... але не складає жодної німецької присяги... Референтура Проводу ОУН надає військові ступені...

З вибухом німецько-большевицької війни відділ ДУНу під проводом Романа Шухевича відійшов у напрямі фронту. На своєму шляху відділ скрізь веде самостійницьку політичну роботу в пов'язанні з акцією ОУН. Зокрема він брав участь у відновленні державної самостійности України та в організуванні державного життя у Львові й інших місцевостях у червні-липні 1941 року...

Гітлерівський уряд швидко поклав свою окупантську руку на українську державність і на всю самостійницьку діяльність. Ця рука посягнула також на відділи ДУНу. Їх стягнуто з фронту: почалися намагання втиснути їх у рамки німецької політики І воєнної машини, від них вимагали присяги..."

„Завершення ДУНу, — як пише СБандера, — було таке: в революційні ряди повернувся Роман Шухевич з

поважною кількістю старшин, пцстаршин і стрільців ДУНу, пройшовши не тільки добрий військовий вишкіл, а й здобувши тверду заправу і практичний військовий досвід. Особливе, що вони принесли з собою, — це пізнання організації, стратегії і тактики партизанської боротьби, стасованої большевиками в Другій світовій війні, та німецьких методів поборювання партизанських відділів. Це знання було дуже корисне в творенні УПА і в розгортанні її боротьби. Таким чином Дружини Українських Націоналістів під проводом Романа Шухевича дали Українській Повстанській Армії не тільки стрижневий командний і вояцький кадр, а також підставовий вклад для вироблення власних організаційних і оперативних способів".

Степан Бандера згадує, що в 1943 році створилася кризова ситуація в ОУН і тоді однією з головних, а може найістотніших її причин було питання лляну, форм і методів революційної боротьби (Прим.: йдеться про нараду Головного Проводу ОУН на Рідних Землях у травні 1943 року, коли одноосібне керівництво в Організації замінено колегіальним — шляхом утворення Бюро Проводу, санкціонованого Третім Надзвичайним Великим Збором ОУН у серпні того ж року. — Авт.).

С.Бандера підкреслює: „Внутрішня криза в ОУН закінчилась тоді, коли на чолі організації став славної пам'яті Роман Шухевич і надав такий напрям її діяльності і боротьбі, як того вимагав час. За основу

своїх планувань він брав передусім ініціативу внутрішнього стану активних кадрів ОУН та широких мас українського народу, їхнє становище, потреби, їхні настрої, моральну готовість і критичну спроможність до активної боротьби. Шухевичеві було ясно, що в той час, коли гітлерівці довели до крайніх меж свій терор і експлуатацію в Україні, а одночасно їх воєнні успіхи і сили почали спадати,

— серед українського населення дозрівала готовість і потреба розгортати широку боротьбу*⁴.

„Така боротьба, — констатує С.Бандера, — крім оборони народу від гітлерівського винищування, була в пляні дальшого розгортання визвольних змагань. Серед велетенських подій і катастроф світової війни не може мати більшого зовнішнього значення ані відгуку підпільна боротьба малих розмірів, як під час миру. В таких обставинах привертають до себе увагу тільки акції таких форм і розмірів, що самі дорівнюють воєнним подіям або помітно впливають на їх розвиток.

Це мав на увазі Провід ОУН, а зокрема Роман Шухевич, переставляючи визвольно-революційну боротьбу на широкі рейки повстанських дій УПА. Вона досягла найвищих розмірів під кінець воєнних дій на українських землях, коли відступали німецькі війська і все далі на захід посувалася поворотна большевицька окупація**.

(Примітка: Найвищого розмаху збройна визвольно-революційна боротьба ОУН-УПА сягнула в останньому році німецької окупації і в двох перших роках другої большевицької окупації України. Важкі бої проти большевицьких озброєних ватаг вела УПА до 1954 р., а С.аші чи менші сутички з червоними наїзниками тривали ще кілька років після того, в окремих випадках — до кінця 50-х років.

Масовими акціями силкувалися знищити УПА німецькі окупанти під командою генерала фон дем Баха, але безуспішно. В травні 1943 року у засідці загинув головний командир німецьких нацистських штурмових відділів (СА) Віктор Люце. В 1944 році УПА часто атакували ті німецькі відділи, що відступали, аби таким чином здобути якнайбільше зброї і інших матеріалів військового призначення. 9 липня 1944 року, намагаючись „прочистити“ Карпатські гори, гітлерівці

зазнали нищівної поразки на горі Лопата, що в До-линському районі (на Івано-Франківщині), в сутичці з куренем УПА „Скажені“

під командою хорунжого Василя Андрусяка.

У засідці на схід від Рівного сотня УПА під командою „Зеленого” смертельно поранила командувача Першого „Українського” фронту генерала армії, „героя Советского союзу” Ніколая Вагута (1901—1944), який помер від куль УПА 15 квітня 1944 р. в Києві. Цим стривожився сам Сталін, він послав в Україну маршала СРСР Георгія Жукова для проведення відплатних акцій. Большевики зібрали близько тридцяти тисяч військ НКВД під командою генерал-майора Марченка, якому вдалося 24 квітня 1944 року оточити й заатакувати з'єднання Української Повстанської Армії неподалік села Гурби Мізоцького району на Рівенщині. Відділи УПА налічували до п'яти тисяч війська. Після цілоденного бою шість куренів УПА під командою майора Миколи Свистуна-„Ясеня” зуміли вночі пробитися з больше-вицького оточення. Після прориву відділів УПА большевики безжально мордували цивільних громадян, яких „зарахували” до „учасників УПА” і до тих, що нібито добровільно здалися червоним окупантам. Всі відділи УПА ходили у пропагандивні рейди, передовсім у ті райони, які не були достатньо обсажені мережею ОУН, а також у чужі сусідні країни, а саме в Білорусь у 1944-1945 рр., до Чехословаччини у 1945-1946 рр. і ін.

Були важкі втрати і з українського боку: 12 лютого 1945 р. загинув перший Командир УПА, Командир УПА-„Північ” Дмитро Клячківський-„Клим Савур”, якого замінив майор Іван Литвинчук-„Дубовий”, що теж загинув 19 січня 1952 р.

Влітку 1945 р. Москва кинула проти УПА ті частини червоної армії, які поверталися після перемоги

над Німеччиною. Червоноармійці, покопавши німців, не надто прагнули вести війну проти відділів УПА, які, здебільшого, застосовували партизанські методи боротьби. І не тільки: ОУН розповсюдила листівки, звернені до червоного вояцтва, яке прислухалося до українських закликів. У листівках писалося, що після перемоги над фашистом Гітлером, тепер зброю треба повернути проти комуно-фашиста Сталіна, а на землях, окупованих большевиками, будувати свої національні держави.

Ось уривки листівок до бійців і командирів червоної армії: „На боротьбу з Гітлером піднялися загони українських повстанців. Тисячі гітлерівців полягли від повстанських куль. Український народ стікав

кров'ю у боротьбі з гітлерівцями, а післанці Сталіна — банди червоних парашутистів, як і німці, грабували Україну, вбивали українських робітників, селян і інтелігентів. Звірства червоних парашутистів ще раз підтверджують, що гітлерівські і сталінські кати однаково знищують український і інші народи, однаково прагнуть грабувати їх багаті землі. Геть імперіалістичну війну! Геть большевицький розбій і грабунок! Хай живуть мир і дружба народів!"

Познайомившись із такими закликами, червоноармійці втрачали охоту гинути за Сталіна. Згодом чекісти провели арешти й покарання багатьох советських військовиків, учасників антинімецьких збройних баталій, які висловлювали своє негативне ставлення до Сталіна — пам'ятаючи про його побратимство з таким же диктатором Гітлером.

Група відділів УПА-„Захід“ — „Сян“, що від 1944 року дислюкувалася на західноукраїнських окраїнних землях (тобто на українських етнічних землях у межах польської держави), активно обороняла населення Холм-

щини й Лемківщини, Підляшшя і Засяння від примусової депортації українців до ССРСР, а передовсім збройно протиставилася бандитським акціям так званої операції „Вісла“, організованої польським комуністичним верховодством, в результаті якої загинуло багато холм-щан і лемків, а сотні тисяч були примусово переселені на західні так звані ревіндіковані (відбиті від німців) землі і приречені на знищення й денаціоналізацію.

Деяко раніше деяким закерзонським відділам УПА вдалося увійти в контакти й домовитися з польським антикомуністичним підпіллям щодо спільного з УПА поборювання адміністративних центрів промосковського режиму, проти польських міліцейських станиць, а 27 травня 1946 року курінь УПА „Вовки“ під командою хорунжого УПА Євгена Штендери-„Прірви“ разом з військовими частинами польського підпілля провели успішний наступ на Грубешів (місто на Холмщині), розгромили польські червоні карально-репресивні відділи й звільнили в'язнів.

28 березня 1947 року біля Балигорода (на Закерзон-ні) сотня УПА під командою Степана Стебельського-„Хріна“ знищила заступника міністра оборони Польщі генерала Кароля Свєрчевського-„Вальтера“ (1897—1947) — видатного польського комуністичного діяча.

УПА виявила незрівнянне героїство. За волю України та її державну суверенність віддали життя славетні командири: Дмитро Клячківський, Василь Сидор, Омелян Грабець, Мирослав Онишкевич, обидва начальники Головного Військового Штабу (ГВШ) УПА Дмитро Грицай і Олекса Гасин, а з ними сотні тисяч найкращого цвіту України. Життя за суверенну Україну, за многостраждальний народ український віддав і Національний Герой України — Роман Шухевич. — Авт.).

На дальших сторінках своєї праці про Романа Шухевича Степан Бандера пише: „...ОУН організувала Українську Повстанську Армію, даючи їй основний командний і вояцький склад. УПА творить щораз більші з'єднання і переходить до більших мілітарних дій, якими зв'язує цілі ворожі дивізії. Великі смуги українських земель опинилися під фактичною контролею ОУН-УПА, що організують найважливіші сектори національного життя і керують ними. Німці спочатку намагалися спинити той розвиток і зламати ОУН-УПА більшими нищівними і військовими акціями. Коли ж це не вдалося, а до того ж їхнє становище на фронтах далі погіршувалося, вони були примушені поважно рахуватися з силою української революції. Це використовує УПА й ОУН в ситуації пересування фронтів, щоб зміцнити свої сили й запаси та перейти до боротьби з большевиками краще підготованими.

Разом із розширенням форм і розмаху боротьби поширено також структуру визвольно-революційного руху. Крім Української Повстанської Армії, створено Українську Їльовну Визвольну Раду, — як найвищий орган революційно-державного характеру, з розрахунком на активну участь у ній і у визвольній боротьбі організованих сил інших українських політичних напрямків. Кожна тотальна боротьба, а зокрема революційно-визвольна, вимагає єдиного керівництва. Щоб забезпечити таку однаковість при складенні структури визвольної формації ОУН-УПА-УГВР, зконцентровано в одних руках найвище керівництво: Роман Шухевич-„Тур“, „Чупринка“, „Лозовський“ (Прим.: Лозовський — псевдо Шухевича як Голови Генерального Секретаріату (прем'єра міністрів) Української Головної Визвольної Ради і секретаря військових справ від 1944 до 1950 р. — Авт.). Роман Шухевич був одночасно Головою Проводу ОУН, Головним командиром УПА і Генеральним Секретарем УГВР. Така кон-

центрація була викликана доцільністю і потребами самої боротьби, а не особистими претензіями”.

„Яка ж була перспектива перед визвольно-революційною боротьбою? — запитує Степан Бандера й сам відповідає, — Багато надій пов'язувалось із переконанням, що західні альянти після перемоги примусять больше-виків віддати значну частину їх нових загарбань. Також і частина провідних діячів українського визвольного руху піддалася таким сподіванням і вважала за доцільне в такому ллянні розгортати боротьбу і діяльність. Для них розгортання гучних і широких повстанських дій у кінцевій стадії війни мало головний сенс у тому, що це мав бути добрий старт для західніх альянтів. Йшло про унаочнення і підкреслення факту, що український національно-визвольний рух боровся проти Гітлера і тому має підстави для союзницьких взаємин із західніми державами. Подруге, треба було показати силу й бойовість України як союзника проти ССРСР...

Речники тієї концепції, в надії на швидку війну Заходу проти ССРСР і на активну підтримку для повстанської боротьби в Україні, були б готові на ту карту поставити все (Прим.: Такий підхід виправданий, якщо взяти до уваги виступ Черчілля у Фултоні (США) 1946 року, у якому той політик закликав до протибольшевицьких акцій, користаючи з того, що тоді ще ССРСР атомної зброї не мав і був у важкій економічній скруті. — Авт.). При цьому брано до уваги також таку можливість, що коли б західні держави не йшли в конфлікт із ССРСР з власної ініціативи, то розгорнення широкої повстанської боротьби в Україні, а далі теж і в інших підбольшевицьких країнах, зокрема в сателітних, може спонукати Захід прийти з активною мілітарною допомогою і втягнутись у війну з большевиками...

Але Провід ОУН, що залишився в Україні й далі керував революційно-визвольною боротьбою, а зокрема його душа й голова — Роман Шухевич, інакше трактував справу. В центрі його думання і дій, як завжди, так і в тодішній ситуації, був не розрахунок на Сприятливу кон'юнктуру і на допомогу ззовні, а вимога самостійного втримання розбудови сил і боротьби української національно-визвольної революції.

Ставка на власні сили, на власні змагання, що є основою визвольної концепції ОУН, була в Романа Шухевича справою глибокого переконання і керівною засадою дії. Українську визвольну революцію він розумів як глибокий процес, що має охопити весь народ, як безперервну боротьбу, не зважаючи на ситуацію, як постійне

втримування і відновлювання діючих революційних сил. Це була підстава і необхідна передумова для того, щоб у сприятливій ситуації прийшло до переможного визвольного повстання.

Широка боротьба ОУН-УПА під проводом Романа Шухевича, під кінець війни і зараз після її закінчення, мала за головну мету поширити ідеї та кличі української визвольної революції серед українського народу • серед інших поневолених большевиками народів. Про цю боротьбу, зокрема, повинні були довідатися вояцькі маси із советської армії, які пересувалися через українські землі. Повстанські дії УПА і нерозривно з ними пов'язана політично-пропагандивна діяльність та масові протибольшевицькі акції, організовані Організацією, стали відомими в усіх закутках СРСР. Вони не тільки скрізь поширили революційні кличі, спроби революційної протибольшевицької боротьби, а також великими масштабами, напружено революційно-повстанських дій показали народові велику силу протибольшевицької революції, переконали в її реальну можливість...

Такі самі успіхи мали і партизансько-пропагандивні рейди поза межі України...

Втримування повстанських форм і розмірів боротьби в наступні повоєнні роки, після 1947 року, було надто важке і вже не конечне. Як міжнародня ситуація, так і внутрішнє становище в СРСР почали входити в стан відносної стабілізації на довший час. Після широкого розповсюдження ідей і акцій визвольної революції найважливішим завданням було забезпечити існування і дію революційних сил на довгий час, щоб вони надмірно не вичерпались і щоб іскра боротьби не погасла. Треба було обмежити ті форми революційної дії, які найважче втримати, у яких втрачається найбільше сил, і зберегти та розбудувати такі, що давали найбільшу тривкість...

В цій реорганізації знову виявились незвичайні провідницькі прикмети Романа Шухевича. Дивлячись завжди далеко вперед, він розплянує і поступово, але послідовно, робить зміни тактики боротьби, з повстанської на партизанську, а потім на чисто підпільну. Головний наголос пересувається щораз більше з військової на політично-пропагандивну ділянку. Постійно зменшуються відділи УПА і їх операції, а зате зміцнюється підпілля ОУН і її мережа. Командні та вояцькі кадри УПА знову переходять в організаційно-дійові форми ОУН. Всі ці зміни планово робить Шухевич як Головний Командир

УПА і як Провідник ОУН на Рідних Землях. У нього вся революційна боротьба, всі її форми і діючі сили — це одна справа, один процес. Як УПА вийшла з надр ОУН, як у боротьбі УПА діяли ідеї, пляни і кадри ОУН, так знову в ОУН і через її боротьбу зберігаються діючі прапори та ядра УПА, щоб у слушний час розгорнутися на всю широчінь"

(Примітка: На засіданні Головного Проводу ОУН на Рідних Землях, що відбулося під головуванням Романа

Шухевича в першій декаді лютого 1945 р. неподалік Бережан (на Тернопільщині) в умовах надзвичайної секретності, розглянено питання щодо дальшої розбудови й укріплення організаційної мережі у тодішніх обставинах найсуворішої дійсності. Підкреслено, щоб той організаційний захід проводити без зайвого поспіху, враховуючи такі головні вимоги: а) щодо безпеки, яка повинна бути найтривкішим заслоном намаганням нестійких, а особливо ворожих елементів прокрастися в ряди ОУН, б) щодо морально-політичних і інтелектуальних якостей, відданості Національній Справі, високої ідейності, готовності на жертвність в ім'я України, а також в) щодо активності, ініціативності та заповзятості у діяльності Організації. — Авт.)

Закінчуючи революційно-політичну характеристику Романа Шухевича, Степан Бандера пише: „Прошло десять найважчих років боротьби ОУН-УПА у повоєнній підбольшевицькій дійсності. Щоб усвідомити собі всю її вагу, треба пригадати: скільки людей було б повірило в 1944—1946 роках, що ця боротьба втримається десять років, у таких обставинах? В тому найбільша заслуга незрівнянної ідейності, героїзму, жертвності і бойовості всіх кадрів ОУН і УПА та українського народу, що підтримує їх з повною посвятою, і далекозорого, мудрого Провідника славної пам'яті Романа Шухевича та всього керованого ним провідного активу.

Героїчна смерть Шухевича-„Чупринки“, „Тура“ — це найбільша втрата українського визвольного руху, яка потрясла ним на довгі роки. Але він перенесе і той найважчий удар, бо в ньому живе дух, віра, і хоробрість найбільшого її Провідника і Командира — генерала „Чупринки“-„Лура“.

РОВЕСНИКИ — НАЙБЛИЖЧІ ПОБРАТИМИ РОМАНА ШУХЕВИЧА

Роман Шухевич народився 30 червня 1907 року. Три місяці раніше, 1 квітня 1907 року, в Дрогобичі народився Зенон Коссак, а в селі Дорожеві, що на Самбірщині, — Дмитро Грицай. А 8 липня 1907 року, в селі Конюхів, що на Стрийщині, прийшов на світ Олекса Гасин. Всі вони не лише ровесники, а й найближчі друзі, пластуни, військовики, видатні члени Організації Українських Націоналістів.

ЗЕНОН КОССАК

Тридцятидворічне життя Зенона Коссака (1.04.1907 — 19.03.1939) було наповнене вагомим змістом. Він був енергійним і невтомним революційним діячем, бойовиком УВО й ОУН — членом Крайової Екзекутиви на ЗУЗ, військовиком — поручником Карпатської Січі.

Після проведення Першого Конгресу українських націоналістів (28.01-3.02.1929 р.), який покликав до життя ОУН, один із видатних українських націоналістів Степан Ленкавський склав Декалог „Десять заповідей українського націоналіста“. Своєрідним доповненням Декалогу стали „12 прикмет характеру українського націоналіста“, а також „44 правила життя українського націоналіста“, які уклав Зенон Коссак. 1 Декалог, і „12 прикмет...“, і „44 правила...“ — це систематизована сукупність зобов'язуючих моральних приписів, за якими рекомендується виховувати та гартувати характер високоідейних, самовідданих, жертвних і незламних борців за Україну.

Коссакові правила складені високим стилем, вони зву-

чать і як переконливі вказівки, і як могутній імператив: „Приймай життя, як героїчний подвиг... Твоїм найвищим законом і Твоїм бажанням є воля і ідея нації... борись і працюй для великого майбутнього... Твоїм найбільшим добром і Твоєю честю є сила і велич Твоєї Нації... Пам'ятай, що Україна покликана творити нове життя... і

тому працєю для її могутности й розвитку... Всюди неси ідею Правди України... Тьоею найбільшою любов'ю є Українська Нація... будь вірний Ідеї Нації... Красу і радість життя вбачай у невинному стремлінні на вершини духу, ідеї і чину...“

У Зенон Коссака — величезний діяпазон знань, він мав природний потяг до філософії. Історію філософських доктрин Коссак вивчав самотужки. Слухаючи його доповіді на філософські теми, складалось враження, що він щонайменше абсолювент філософського факультету, хоч насправді він студіював правничі науки у Львівському університеті і навіть не мав змоги їх закінчити. Перешкодою у тому стала його визвольно-революційна діяльність.

Особливою темою зацікавлення Коссака була проблема провідництва. Проблема проводу — вічно живе й актуальне питання. Скільки разів і тепер ми чуємо від розумних людей, що народ терпить через те, що певні суспільно-політичні структури очолюють люди без відповідної підготовки, а що гірше — ті, котрі на перше місце висуюють не загальнонаціональні потреби, а — під ширмою фальшивого патріотизму — свої власні амбіційні забаганки.

Свої роздуми Зенон Коссак закінчує словами: „Проблема проводу є найбільше пекучою у нас“. А далі вказує на „потребу вироблення проводу, який зумів би підпорядкувати собі анархо-лібералістичні, неутралістичні та партійницькі наставлення у час вимоги консолідації

наших сил, коли йде мова про національне понадпартій-ництво і понадклясові цілі“.

Чи не найбільшого значення надає Зенон Коссак вихованню молодого покоління. Він наголошував, що своє „велике завдання виповнить українська нація тоді, коли її молодь буде високоідейна, шляхетна, дисциплінована, сильна характером, коли віддасть усю себе Україні...“

„Немає нічого кращого, — робить висновок Зенон Коссак, — нічого гіднішого, немає більшого щастя у житті людини як бути борцем за краще майбутнє свого Народу й Батьківщини“.

Роман Шухевич і Зенон Коссак пройшли у своєму молодечому віці солідний пластовий вишкіл: Шухевич був пластуном куренів „Лісові чорти“, згодом „Чорноморці“, Зенон Коссак був активним членом 18-го пластового полку ім. Івана Франка, а як студент став старшим пластуном Дрогобицького коша.

Життя Шухевича, Коссака, Грицяя і Гасина пропливало одним річищем. У 20-х роках нашого століття українські гімназисти покликали до життя Організацію Вищих Кляс Українських Гімназій. Це була нелегальна організація, вона видавала свій підпільний журнал, закликала учнів проводити святкування заборонених польськими властями революційних річниць, заохочувала молодь вивчати українознавство, допомагала кольпортувати підпільні революційні листівки тощо.

Провідними членами тієї Організації були у Львові — Роман Шухевич і Володимир Янів, у Стрию — Степан Бандера, Олекса Пісин і Осип Карачевський, у Самборі — Степан Ленкавський і Дмитро Грицяй, в Сокалі — Василь Сидор, у Любачеві — Омелян Грабець... Крім Степана Ленкавського і Володимира Яніва, котрі померли в Мюнхені, всі інші загинули від рук окупантів.

ДМИТРО ГРИЦАЙ

Дмитро Грицяй, виходець із багатодітної селянської родини, народився в селі Дорожеві, неподалік Самбора. Він — член пластової організації (курінь „Чорноморці”), учасник Української Військової Організації від 1928 р., а з 1929 р. — член ОУН. Після закінчення дрогобицької гімназії став студентом математично-фізичного факультету Львівського університету, працюючи водночас за завданнями ОУН.

ОУН видала таємний наказ, в якому зобов'язувала своїх членів докладати максимум старань, щоб вони проходили військовий вишкіл, у даному випадку і в відділах польського війська. Організація наголошувала на тому, що єдиною ефективною опорою для держави є власна збройна сила, і ту силу треба заздальгідь готувати. Таким чином у польськiм війську успішно пройшли військовий вишкіл Роман Шухевич, Микола Дужий, Зенон Коссак, Василь Сидор, Дмитро Грицяй, Осип Гасин і ін.

Наприкінці травня 1932 року в Крайовій Екзекутиві ОУН на західноукраїнських землях, очоленій Богданом Кордюком і його заступником — Степаном Бандерою, організаційним референтом став Зенон Коссак, бойовим референтом — Роман Шухевич, а військовим — Дмитро Грицяй.

На Берлінській конференції ОУН у червні 1933 р. вирішено, щоб Крайову Екзекутиву ОУН ЗУЗ очолив Степан Бандера. Військовим

референтом і надалі залишився Дмитро Грицай.

Восени 1939 року Дмитро Грицай після довготермінового поневіряння у польському концентраційному лагері Береза Картузька продовжує свою діяльність у Кракові, де в лютому наступного (1940) року, разом із Романом Шухевичем й іншими, стає членом Революційного Проводу ОУН, очоленого Степаном Бандерою. У той час Гри-

цай разом з іншими військовиками проводить військові вишколи, а згодом і в 1941 р. організовує і проводить такі ж вишколи на західноукраїнських землях.

В той час, коли Українську Повстанську Армію очолив Роман Шухевич, Грицай — начальник головного штабу УПА, права рука Шухевича з військових питань.

Переходячи кордон між Чехословаччиною і Західною Німеччиною разом із Дмитром Маївським (для унормування взаємин між ОУН на Рідних Землях і Закордонними Частинами ОУН), Дмитро Грицай був схоплений че-сько-большевицьким загоном і перевезений до в'язниці у Празі, де за нез'ясованих обставин загинув 22 грудня 1945 р. Посмертно іменований генерал-хорунжим УПА.

ОЛЕКСА ГАСИН

Після Дмитра Грицая пост начальника головного штабу УПА — в руках дуже досвідченого військовика Олекси Гасина. Селянський син, після закінчення Огрийської гімназії — студент Львівської політехніки. Як і його друзі, він — активний член пластової організації (член пластового куреня „Червона калина”). Школу підхорунжих у польському війську закінчив з відзнакою. Польські власті часто його арештовували — в 1931, 1933, 1937 рр. У 1934—35 рр. — в'язень польського концентраційного табору у Березі Картузькій. Б складі Крайової Екзекутиви ОУН ЗУЗ займав пости організаційного і військового референтів. У 1938—1939 рр. Пьсин — член Військової референтури Проводу Українських Націоналістів за кордоном у ранзі сотника. В 1940 р. — член Революційного Проводу ОУН, очоленого Степаном Бандерою; учасник Другого Великого Збору ОУН у Кракові (1—3 квітня 1941 р.). У складі уряду (Державного Правління) у Львові в 1941 році Гасин — заступник міністра оборони, у 1946—1949 рр. — начальник головного штабу УПА,

від 1947 р. — член Головного Проводу ОУН на Рідних Землях. Підвищений до ранги полковника УПА з датою старшинства 22 січня 1948 р. Загинув смертю героя недалеко від головної пошти у Львові 31 січня 1949 р.

І Роман Шухевич, і його побратими, загинувши смертю героїв, — проторували собі шлях у безсмертя.

зміст

Ровесники — найближчі Побратими Романа Шухевича . .57

Петро Дужий

ГЕНЕРАЛ ТАРАС ЧУПРИНКА

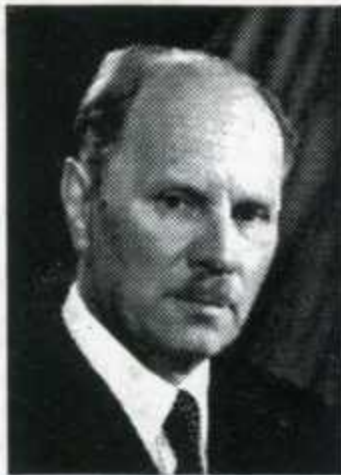
(Нариси про Романа Шухевича — Головного Командира УПА)

Літературний редактор Анжела Яремчук

Технічний редактор Гордій Левандівський

Здано до складання 5.04.97. Підписано до друку 25.04.97 Формат 84x108/32. Папір офсет. Ж. Покритура тайме. Офсетний друк. Умови, друк. арк. 4. Замовлення

ТЮВ «Галицька Видавнича Спілка» 290005 Львів, вул. Іуган-Барановського, 24 тел. (0322) 76-37-99, 76-48-53 Львівська обласна книжкова друкарня Львів, вул. Пекарська, 11

Петро ДУЖИЙ ветеран визвольної боротьби, один із небагатьох ще живих членів Проводу ОУН воєнних часів, один з керівників УПА та близький співпрацівник Романа Шухевича-„Тараса Чупринки". Маючи за собою понад шістдесятилітній досвід боротьби, смертні вироки від німецького та російського окупантів, автор знайомить читача з маловідомими, а то й зовсім невідомими не лише широкому загалові, а й дослідникам, епізодами визвольної боротьби, пояснює причини тих

чи інших подій в українському тогочасному житті. Проте найціннішим для читача, який цікавиться нашою нещодавною історією є погляд автора на Романа Шухевича, не лише з суто біографічної точки зору, а в контексті тодішнього політичного становища та співдії з іншими політиками, українськими й неукраїнськими.